

Nr 338.

Av herr **Dahlén m. fl.**, om slopande av kristendomsundervisningen i rikets folkskolor.

Vid diskussionerna, som föranleddes av förslaget om anordnande av lagstadgad folkskola i Sverige, framfördes redan sådana synpunkter som att naturlära vore viktigare än katekesplugg. Men dessa synpunkter beaktades ej, och de torde ännu, nära hundra år efter folkskolans lagstadgande, ha många motståndare. Folkskolans första decennier kommo tvärtom att kännetecknas av ett fruktansvärt katekesrabbel. Undervisningsrådet Sven Nylund skriver därom bland annat följande i »Vår folkskola»: »Denna 'religionsundervisning' — skedde rent maskinellt medelst de smås talapparater. Det blev en flåsande ordström, och felläsningarna voro så många, att det i regeln icke blev någon förnuftig mening i det lästa.» Prästerna, som i det längsta kämpade mot tanken på en allmän lagstadgad folkskola, blevo dock utsedda till ledare för folkskoleväsendet i Sverige i egenskap av självskrivna ordförande i skolrådet. För dem syntes det vara angeläget att genom folkskolorna få Sveriges barn förberedda för konfirmationen, och fördenskull kom katekespluggen, d. v. s. kristendomsundervisningen, att bli det viktigaste, ja enda studiet i folkskolan. Detta förhållande hade ju stöd i föregående tiders folkbildningsförhållanden. Ursprungligen var ju kristendomsämnet det enda momentet i den begynnande folkbildningen, och nu fortsattes i den lagstadgade folkskolan på samma sätt som i de frivilliga byskolor och andra skolor, som före den lagstadgade folkskolan funnits med huvudsakligt syfte att förbereda konfirmationen. På detta sätt hade folkskolan genom traditionen blivit ansedd som en kyrkans skola, i vilken helt naturligt även kristendomsämnet måste ha sin självskrivna plats på schemat.

Att folkskolevännerna från 1800-talets förra hälft tänkt sig något helt annat än dessa katekespluggningsanstalter är säkert, och skulden till urartningen måste till stor del läggas på skolans myndigheter, framförallt prästerna. Undervisningsrådet Nylund skriver: »Det torde i övrigt vara lönlöst förneka, att ansvaret för ett dylikt sakernas tillstånd liksom för andra missförhållanden inom skolans pedagogiska verksamhet måste vila tungt på skolans myndigheter.» Det torde vara skäl att erinra sig detta, när man nu ser kyrkomötet kräva förlängd tid till kristendomsämnet och antagande igen av katekesen som lärobok i folkskolan.

Det kan också vara skäl att här med stöd av samtida uppgifter påvisa, hur den tidens myndigheter, trots att folkskolestadgan av 1842 föreskrev

studier även i andra ämnen, med nonchalerande av dessa föreskrifter bedrev undervisningen i kristendom på ett sådant sätt, att folkskolebarnen ej fingo undervisning i andra ämnen. Lektor Abraham Rundbäck beskriver i sin första inspektionsberättelse 1863 den verkliga situationen på följande sätt: »Kursen för nattvardsläsningen forceras på bekostnad av all annan undervisning. Att lära katekesen utantill det är nämligen undervisningens förnämsta uppgift och närmaste mål, för vars uppnående barn, föräldrar och skola i inbördes tävlan sträva. Därför börjar gemenligen katekesens utanläsning redan innan barnen kunna läsa dess stycken redigt innantill, och därför måste sedermera andra studier och övningar åsidosättas, så länge denna utanläsning pågår. Först sedan katekesen åtminstone till det väsentliga blivit genomgången, få övriga läroämnen mera utrymme. Men nu lämnar redan en stor del barn skolan, vadan den genomgångna undervisningen, som nu skulle börja, icke kommer dem till godo. Av dem som stanna kvar, avgå ock flera, så fort de blott avslutat den kurs i bibliska historien, som kan fordras för nattvardsläsningen.»

Andra vittnesbörd från dåtida inspektörer skulle här kunna lämnas, men det må vara nog med följande: »Ja, småskolor hava funnits, där åtskilliga av barnen läst hela Lindblomska förklaringen utantill utan att känna innanläsningens enklaste grunder.»

1842 års folkskolestadga avsåg dock att åstadkomma en anstalt, som skulle meddela allmän medborgerlig bildning. Snart kom också protester mot den undervisning, som meddelades i folkskolan. Bondeståndet krävde förändring av kristendomsundervisningen, och slutligen kom det bekanta cirkuläret av år 1865 mot katekesutanläsningen. I praktiken blev det dock ringa förändring, men med tiden fick dock kristendomsämnet maka åt sig och lämna större plats för andra allmänbildande ämnen. Katekesen och den dogmatiska kristendomen ansågs dock alltjämt vara det rätta, när det gällde folkskolans barns, d. v. s. folkets barns, moraliskt-religiösa uppfost-
ran. I den högre skolan beaktade man redan i början av 1900-talet, att eleverna behövde en mera etiskt betonad och mindre dogmatisk kristendomsundervisning. Men folkskolan fick vänta ända till 1919, innan man ansåg sig böra ta samma hänsyn till folkskolans barn som till högre skolans barn.

1919 års undervisningsplan, som inskränker tiden för kristendomsundervisningen till 2 à 3 timmar per vecka i varje klass och som tar hänsyn till vissa av nutidens krav, när det gäller kristendomen, har ju dock rönt ett motstånd, som vore ägnat att förvåna i vår upplysta tid, om man inte skymtade, att det är just den lagstadgade folkskolans förnämsta första motståndares ståndsbroder, prästerna, som även nu stå bakom motståndet mot nutidens krav. De vilja bevara traditionen, att folkskolan, katekesplugg och dogmatisk kristendom äro oupplösligen förbundna med varandra, även om så icke är fallet i andra skolor, där även ungdom undervisas.

Och dock betyder 1919 års undervisningsplan intet avsteg från den gamla uppfattningen, att kristendomsämnet är det viktigaste på folkskolestadiet. Detta är helt naturligt enligt den kapitalistiska statens begrepp. Likaväl som staten har stöd av statskyrkan och dess samhällsbevarande präster genom deras förkunnelse om folkets underdånighet under de statskyrkokristnas gud, som alltid vill detsamma som staten, så vill staten även ha stöd av folkskolan, och därvid lämpar sig alldeles särskilt kristendomsundervisningen för uppfostrande av lydiga slavar under nuvarande samhällssystem.

Den nya undervisningsplanen av år 1919 gör dock anspråk på att ha tagit hänsyn till tidens krav, och man kunde fordra, att den socialdemokratiska minister, som undertecknat undervisningsplanen, borde ha beaktat folkets synpunkter. Och visst innebär denna undervisningsplan förbättringar, avsevärda förbättringar för övrigt, när det gäller kristendomsundervisningen, då plågoriset, katekesen kom bort, som terroriserat svenska folkskolan från dess barndom, ja, folket i gemen från Luthers tid, då prästerna från predikstolen pluggade in de viktigaste delarna i folkets hjärnor. Men katekesen utgjorde inte hela kristendomsundervisningen. Kvar äro bibeln och psalmboken, och dessa skola nu utnyttjas så mycket mera.

Ur bibeln skola bl. a. även tagas minnesord, som barnen skola lära in utantill. Därtill kommer utantilläsningen av psalmverser. Professor Em. Linderholm säger därom: »I verkligheten torde minnesverserna ofta få tjäna just den dogmatiska åskådningen. Än mer är detta fallet med psalmverserna.» Han säger vidare: »Emellertid ser det nog ut, som om någon slug herre genom dessa minnes- och psalmverser på en genväg lyckats korsa över den nya undervisningsplanens historiska grundprincip.»

Social-Demokratens redaktör herr Arthur Engberg skrev ju om nedrustningen, att den inte alls betydde någon försämring av försvaret utan gjorde det mera effektivt. Detsamma kan man säga om herr Verner Rydén's plan för kristendomsundervisningen. Genom att gå till källorna, genom att historiskt följa kristendomens utveckling, genom att lägga bergspredikan till grund för en låt vara mera pedagogiskt förnuftig tros- och sedelära, få barnen en mycket livligare och varmare bild av kristendomen än genom biblisk historia och katekesplugg, och resultatet blir det gamla. Mången lärare får på detta sätt fram fromma barn, som sedan bli så nöjda med den lott som Gud givit dem på jorden, att de bli alldeles ofarliga för detta samhällsystems upprätthållare. Det är med anledning härav som herr Lindman m. fl. så ivrigt kämpar för dogmatisk kristendomsundervisning i folkskolan.

Även professor Em. Linderholm betonar det faktum, att den nya undervisningsplanen stödjer den dogmatiska kristendomen. Han skriver efter att ha talat om minnes- och psalmverspluggen bland annat: »Lägges här till den vikt som lägges vid reformationen och läsningen av Luthers lilla

katekes såsom det historiska vittnesbördet om reformationen, vidare vid de kyrkliga högtiderna, kyrkoåret och gudstjänsten inom den svenska kyrkan, så kan det nog sägas, att vi aldrig någonsin haft en kristendomsundervisning, som mera energiskt anlagts på att driva fram barnet till den svenska kyrkans lutherska läras fornlårdiga dogma och dess livsordning såsom det stora religiösa och sedliga slutmålet, såsom den enda sanna och för barn och lärare enda tillbörliga kristendomen.»

Redan i inledningen till anvisningarna för undervisningen i kristendom skrives i undervisningsplanen följande, som mot bakgrunden av förut sagda, måste framstå som en grov inkonsekvens, visserligen inlindad i vackra ord: »Vid kristendomsundervisningen bör läraren städse erinra sig, att de olika hem från vilka lärlingarna på grund av rådande skolplikt komma, i många fall företräda vitt skilda uppfattningar av de frågor, som vid kristendomsundervisningen kunna förekomma till behandling. Han bör därför vid sin undervisning sorgfälligt undvika allt, som kan verka såsom sårande angrepp på andras åskådning eller motverka uppkomsten av en vidhjärtad fördragsamhet mot olika tänkande.»

Vad är detta annat än fraser. Undervisningsplanen tar ju inte själv hänsyn till de olika hemmen, då den ju föreskriver, att psalmverser, bibelstycken, stycken ur evangelierna, katekesen i samband med Luther, böner etc. skola läsas. Det finns massor av hem, där man inte alls vill veta av något av detta. Man kan medge, att undervisningsplanen tar hänsyn till de *olika kristna åskådningar*, som kunna finnas i barnens hem, men det tages icke hänsyn till de *icke kristna hem*, som på grund av rådande skolplikt nu måste känna sig sårade av den undervisning, som undervisningsplanen föreskriver.

Även professor Em. Linderholm påpekar denna inkonsekvens i undervisningsplanen, visserligen från den utgångspunkten att de *icke dogm-kristna* bli sårade. Han säger: »Men hur går det då med den neutralitet som mom. I i anvisningarna inskräper? Och gör man flertalet av det nya släktet en tjänst för livet med denna snäva inriktning på svensk kyrkotro och kyrkotid såsom det praktiskt taget enda och högsta?»

Det finns stora anledningar till att något göres för att förverkliga den riktiga tankegång, som ligger i anvisningarna, mom. I, men då måste det få till följd stora förändringar i undervisningsplanens föreskrifter om kristendomsundervisningen. Visserligen säges det från många håll, att den nya undervisningsplanen förmått att dämpa de strider, som förut fördes mellan å ena sidan kristendomsundervisningens förespråkare och å andra sidan dess motståndare, men detta förhållande synes att döma av senare tidens diskussioner i spörsmålet, komma att förändras till ett nytt uppblussande av stridigheterna. Medan många folkskoleinspektörer i sina lämnade utlåtanden om dissenterbarnens religionsundervisning i folkskolan påpeka, »att den förr vanliga oppositionen mot skolans kristendomsundervisning ej blott från sekteriskt utan även från arbetarhåll för-

svunnit genom denna åtgärd (katekesens borttagande),» och även undervisningsrådet Sven Nylund anser, att undervisningsreformen av år 1919 har bidragit till att skapa lugn i denna fråga, så säger professor Em. Linderholm följande: »Ingen som känner den verkliga ställningen lär kunna neka, att den svenska skolans religionsundervisning, på högre och lägre stadier, och särskilt i folkskolan, där man alltför länge bundits vid katekesen, sedan ett par decennier präglats av en djupgående kris. *Denna är nu så tillspetsad*, att det icke är så lätt att råda bot, såsom alltid fallet blir, när en reform uppskjutes utöver den behagliga tiden.» Från sin ståndpunkt sett kommer han fram med följande önskemål: »Väl vore om man, innan det blir för sent att rädda religionsundervisningen åt den svenska skolan, ville lära sig inse, att vi nu måste vandra nya vägar utan räddhåga och tvekan. Det gäller att göra allvar av 1919 års läroplan och för övrigt ytterligare förbättra densamma.» Han är alltså nöjd om endast kristendomens art förändras. Han tar heller inte hänsyn till den rätt, som undervisningsplanen innebär, när däri förordnas, att barn av inte-kristna föräldrar skola undervisas i kristendom.

Skall man dock komma till rättvisa på denna punkt måste all särskild kristendomsundervisning i folkskolan tagas bort. Om man konsekvent följer undervisningsplanens föreskrifter i mom. I i anvisningarna, så kommer man även dithän.

Helt naturligt bör kristendomen i likhet med vad nu är fallet med övriga religioner behandlas i skolan och i korthet förklaras, då kristendomen och dess problem äro företeelser, som komma att möta barnen i det praktiska livet, när de bli äldre. Man kan lätt förledas att tro, att undervisningsplanen inte åsyftar något annat, då däri sättes som mål för kristendomsundervisningen, att den skall ge »kunskap om kristendomens uppkomst, innehåll och utveckling». Man kan missta sig på innebörden i det »om», som följer efter ordet »kunskap», men som redan förut visats blir det ingen »neutral» kristendomsundervisning, utan målet för undervisningen blir inympande hos barnen av en rent dogmatisk luthersk statskyrkokristendom. För att ge »kunskap om» behövs inte heller nu förekommande 2 å 3 timmar per klass och vecka, då man må betänka, att andra religioner i anslutning till nu gängse läroböcker för folkskolan kunna behandlas på några få lektioner.

Gör man en jämförelse mellan den tid, som i en vanlig 6-klassig A-skola användes för kristendomsundervisningen, och den tid, som användes för övriga läsåmnen, d. v. s. geografi, naturkunnighet och historia samt det för dessa grundläggande ämnet hembygds-kunskap, så finner man att kristendomsämnet fortfarande intar en alldeles särskilt gynnad ställning. Sammanlagda antalet veckotimmar för ett barn, som genomgår alla 6 klasserna, blir i *kristendom 12 timmar, i geografi 7 timmar, i naturkunnighet 8 timmar, i historia 7 timmar och i hembygds-kunskap 10 timmar*, men därtill kommer till tiden för kristendomsämnet den tid, som dagligen

användes till morgonbön, d. v. s. 8 timmar (10 minuter dagligen blir $1\frac{1}{3}$ undervisningstimmar per vecka och klass och 8 veckotimmar för alla 6 klasserna). Sammanlagda antalet veckotimmar för dessa fyra ämnen, kristendom, geografi, naturkunnighet och historia, (hembygdskunskap måste anses ingå i de tre ämnena geografi, naturkunnighet och historia, så att med det fjärde ämnet åsyftas kristendomsämnet) blir 52 timmar, varav kristendom får 20 timmar eller 38 procent av tiden för dessa läsåmnen, medan de övriga för praktiska livet nyttiga ämnena få nöja sig med 62 procent eller knappt $\frac{2}{3}$ av sammanlagda tiden. Det sammanlagda antalet verkliga lästimmor för en elev, som genomgår alla 6 klasserna, blir, om man räknar läsåret till $34\frac{1}{2}$ vecka, i kristendom cirka 4,141 timmar + 276 timmar (morgonbön) d. v. s. 690 timmar, i geografi cirka 241.5 timmar, i naturkunnighet 276 timmar, i historia 241.5 timmar och i hembygdskunskap 345 timmar. Alltså 690 timmar kristendom mot 1,104 timmar för tre praktiska läsåmnen. Detta är uppenbart slöseri med tid till förfång för den redan alltför korta tid, som är anslagen för praktiska studieämnen i folkskolan.

Detta slöseri med tid blir så mycket mer klandervärdt, då man vet att läraren på grund av undervisningsplanens föreskrifter, att bibeln skall vara källan för studiet av kristendomen, måste ägna mycken tid till att förklara de många för barnen främmande begrepp, som möta i bibeln. Redan detta onödiga arbete, som nu måste utföras i skolan för att få det lästa i sådant skick, att det kan ha betydelse för barnens etiska och moraliska fostran, utgör skäl nog för krav på omläggning av den undervisning, som nu framförallt gör anspråk på att vara den främsta, när det gäller folkskolebarnens uppfostran. Nu är även tydligen förhållandet sådant att vare sig bibeln, psalmbok eller kristendomsundervisning i övrigt äro nödvändiga för ernående av etisk moral hos folkskolebarnen. Detta visar förhållandena bland annat i Frankrikes folkskolor. Och många duktiga pedagoger, seminarielärare m. fl. anse, att man inte behöver ha något i stället för kristendomsundervisningen, om den komme bort. Många pedagoger torde även ha gjort den iakttagelsen, att det är lättare att meddela moralundervisning i samband med andra ämnen, vilkas innehåll ligger barnens intressen närmare än innehållet i bibel, psalmbok m. fl. kristendomsböcker.

Det finns pedagoger och andra, som göra gällande, att den nya undervisningsplanen kan tolkas så att den bereder möjligheter för läraren att ta hänsyn till även icke-kristna hems uppfattning. Lektor Gösta Zetterberg söker i en Verdandiskrift »Något om folkskolans undervisningsplan av år 1919» få fram, att en lärare kan lägga sin undervisning så, att han även kan erkänna det värdefulla i en ateistisk åskådning om den är sedligt högtstående. Men detta är synpunkter, som knappast har något praktiskt värde, då förekommande textböcker, psalmvers- och bibelversläsning även med den mest toleranta undervisning leder till en alltför dogmatisk kun-

skap om kristendomen. Dessutom är det alltid lättare för en lärare att följa de gamla hjulspåren än att försöka följa nya vägar vid undervisningen. Och vart de gamla hjulspåren leda visar oss den historiska återblicken på folkskolans kristendomsundervisning.

Det är intressant att i detta sammanhang kunna påpeka, hurusom man från de högre skolorna i samband med utlåtanden till religionsfrihetssakkunniga om dissenterbarns kristendomsundervisning, yrkat på att skolans religionsundervisning göres inkonfessionell eller i varje fall så objektivt historisk, att det inte behöver bli nödvändigt att ge befrielse åt dissenterbarn. Detta säges från det håll, där redan kristendomsundervisningen är betydligt mycket mera objektivt historisk än i folkskolan. Lärarna i läroverken äro sedan gammalt vana vid att mera fritt behandla kristendomsämnet. Det finns alla skäl att skilja på läroverks- eller universitetskristendom och på folkskolekristendom. Trots den nya undervisningsplanen framträder denna skillnad skarpt. Det finns en kristendom för överklassen, som är mera fri från dogmatik och mera historisk och kritiserande och det finns en kristendom för underklassen. Att den mera dogmatiska kristendomen anses höra ihop med folkskolans undervisning, visas till en del däri, att i de utlåtanden, som av folkskolans myndigheter meddelats till religionssakkunniga angående dissenterbarns undervisning, inte framställes liknande krav på konfessionslös kristendomsundervisning som från läroverken. Och dock borde det inte vara orätt, att större hänsyn toges till de hem, som på grund av rådande skolplikt måste lämna barn till folkskolan än till de hem, vilka frivilligt lämna sina barn till högre skolor i all synnerhet som bland de senare kristendomen snarast är godkänd såsom en självklar faktor i det borgerliga samhället, medan meningarna därom äro olika i de hem, varifrån folkskolebarnen utgå.

Lösningen av problemet om kristendomsundervisningen kan inte ske, med mindre kristendomsämnet förlorar sin plats som självständigt ämne på folkskolans schema. Detta betyder att en månghundraårig tradition om sammankopplandet av kristendomsundervisning och folkbildning måste brytas. Detta är just dock vad som måste ske om rättvisan och inte makten skall få ha avgörandet. Måhända vill inte det kapitalistiska samhällssystemets ledare och tjänare i detta fall låta rättvisan segra, utan ännu visa sin makt även i fortsättningen. Kravet från folkets massor skall dock växa sig allt starkare och mångtusenstämmigt skall det dåna: Bort med all särskild kristendomsundervisning i folkskolan!

Frågan kan dock lösas redan nu. De linjer, som då böra följas böra bli:

1:o Kristendomsundervisningens slopande från folkskolans undervisningsplan såsom särskilt ämne;

2:o Inarbetandet av de viktigaste kyrkohistoriska händelserna och uppgifter om andra religioner i kursplanen för historieundervisningen;

3:o Utökande av lästiden i historia med en timme per klass och vecka i

de högsta folkskoleklasserna, varigenom även tid beredes för en något större kurs i allmän historia än nu;

4:o Användande av den övriga friblivna tiden till praktiska ämnen;

5:o För att inte någon konfessionell prägel skall få intrång i de historiska läro- och läseböcker, som i samband med reformen komma att utarbetas, måste dessa böcker kontrolleras av skolöverstyrelsen eller lämplig nämnd;

6:o Den moraliska och etiska uppfostran överlämnas, såsom varande det naturligaste i respektive lärares egen hand, varvid dock naturligtvis folkskolans myndigheter övervaka, att inga konfessionella moment få förekomma.

På grund av vad vi sålunda framfört få vi hemställa,

att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla att Kungl. Maj:t måtte verkställa utredning och för riksdagen framlägga förslag om, att i undervisningsplanen för rikets folkskolor föreskrivna kristendomsundervisning slopas från skolans kursplan och ersättes med inarbetande av de viktigaste händelserna i kyrkohistorien och uppgifter om övriga religioner i kursplanen för historieundervisningen.

Stockholm den 1 februari 1926.

J. P. Dahlén. Viktor Herou. Rob. Samuelsson.